

NYELVI GRAFICIZMUS¹

Annotáció: Írásomban a nyelvi graficizmust mint nyelvhelyességi ideológiát jellemzem a Nyelvművelő kézikönyv két kötetéből és a Nyelvművelő kéziszótárból vett szemelvények alapján. A két kiadványban található nyelvi ideológiákat a szövegek tartalmának vizsgálatával tartam fel. Az elemzésből kiderült, hogy a nyelvművelők nyelvszemléletében nem válik el élesen egymástól maga a nyelv és a nyelvi jelek rögzítésére szolgáló, ember alkotta írásrendszer. E két nagyon eltérő dolog egybemosásának jellegzetes megnyilvánulása a nyelvi graficizmus ideológiája. Ugyanakkor a példákban az is jól látható, hogy a graficizmus inkább csak „fűgefalevél”, amin szinte minden esetben átsejlenek más, sokkal erősebben érvényesülő ideológiák kontúrjai, mindenekelőtt a nyelvi konzervativizmusa és a nyelvi purizmusa.

Kulcsszavak: nyelvi ideológiák, idegen szavak visszaszorítása, idegen szavak meghonosodása, nyelvi graficizmus, nyelvi konzervativizmus, nyelvi purizmus

---

BEVEZETÉS

Írásomban a nyelvi graficizmust mint nyelvhelyességi ideológiát jellemzem a magyar nyelvművelés két alapmunkájából, a Nyelvművelő kézikönyv két kötetéből (NyKk. I–II: 1980–1985) és a Nyelvművelő kéziszótárból (NymKSz.² 2005) vett szemelvények alapján. E két kiadványról feltehető, hogy jól reprezentálják a létező magyar nyelvművelést: a kézikönyv összefoglalja a második világháború utáni nyelvművelés legfontosabb eredményeit, a kéziszótár pedig ezeket tömörebb formában népszerűsíti a nyelvművelő javakat fogyasztó magyar lakosság körében. Mivel a kéziszótár második kiadása 2005-ben jelent meg, azt mondhatjuk, hogy e kötet a nyelvművelés mai állásának megfelelően találja az elméleti ismereteket és tárgyalja a nyelvhelyességi kérdéseket.

---

¹ Az írásom alapjául szolgáló kutatások a Fórum Kisebbségkutató Intézet keretében működő Gramma Nyelvi Iroda munkaterve szerint folytak az 1/0051/14 sz. VEGA-projekt (*Ideologies, identities and self-representation in the context of linguistics and literary theory within multicultural space*) támogatásával. Itt köszönöm meg Petteri Laihonon és Sebők Szilárd értékes észrevételeit, továbbá Sebők Szilárd és Kitlei Ibolya javításait.

A két kiadványban található nyelvi ideológiákat a szokásos módszerrel, a szövegek tartalmának vizsgálatával tártam fel (korábbi ilyen típusú munkáimra l. Lanstyák 2010c, 2011b, 2012a; l. még 2010b, 2015b). Témából következően főként elméleti igényű, valamint olyan tárgyi és nyelvi szócikkeket, szócikk részleteket tekintettem át, amelyekben nyelvhelyességi ítéletek találhatók (ilyen alighanem a szócikkek többsége, bár a pusztán tájékoztató célzatúak mennyisége sem elhanyagolható).²

NYELVI IDEOLÓGIA – NYELVHELYESSÉGI IDEOLÓGIA

A nyelvi ideológiák olyan gondolatok, gondolatrendszerek, amelyek a legtágabb értelemben vett nyelvel és verbális kommunikációval kapcsolatosak, például a nyelv mint elvont jelrendszer mibenlétével és működésével, a nyelvi rendszer elemeivel, az ezek használatát vezérlő szabályokkal, a nyelvi változásokkal, a nyelvi folyamatokba való emberi beavatkozásokkal, a beszélők verbális viselkedésével, a nyelvek egymás közötti kapcsolatával, az általában vett „nyelv” helyével a társadalom és az egyén életében, a nyelv egyes változatainak használatával, egyes konkrét nyelvi eszközök funkcióival, a nyelvváltozatok és nyelvi eszközök értékelésével helyesség vagy hasznosság szempontjából, konkrét közösségek nyelvi helyzetével, nyelvpolitikával, egyik nyelvről a másikra való fordítással stb.

A vélemények eltérnek egymástól a tekintetben, hogy az ilyen gondolatoknak az összessége vagy csak valamilyen részhalmaza tekinthető-e nyelvi ideológiának. Jómagam azt az álláspontot képviselem, hogy elsősorban azokat a nyelvel kapcsolatos meggyőződéseket érdemes nyelvi ideológiaként kezelni, melyeket magyarázó vagy legitimáló célzattal használnak, azaz például arra, hogy egyének és közösségek ezekkel érveljenek nyelvi vagy nyelvi vonatkozású tevékenységüknek, nyelvel kapcsolatos döntéseiknek helytállósága, ill. mások ilyen tevékenységének, döntéseinek kifogásolható volta mellett. Ezeken kívül olyan meggyőződéseket is érdemes nyelvi ideológiaként számon tartani, amelyek a nyelvel kapcsolatos „belső nyelvészeti” és „külső nyelvészeti” tények megmagyarázására, például egyes elméletek vagy felfogások alátámasztására szolgálnak.³

---

² Dolgozatom egy tankönyvfjezetet (Lanstyák 2014: 225–229) javított, bővített, aktualizált, hivatkozásokkal ellátott változata.

³ A nyelvi ideológiák általános kérdéseire l. pl. Silverstein 1992; Woolard–Schieffelin 1994: 58 és *passim*; Kroskrity 2000: 5–6 és *passim*; Gal 2006a: 163, 2006b: 178; Laihonon 2009a:

Ha nem szükítenénk le ilyen módon a nyelvi ideológiák fogalmát, nyelvi ideológiának kellene tartanunk a nyelvi rendszer leírására vonatkozó megállapításokat is, mint pl. azt, hogy a magyarban a múlt idő jele a *-t* vagy a *-tt* vagy hogy a világ minden nyelvében vannak magánhangzók és mássalhangzók. Igaz, hogy az ilyen megállapításoknak is vannak nyelvvideológiai vonatkozásai (pl. a múlt idő jelének „a magyar nyelvhez” való kötése is nyelvi ideológiákon alapul⁴), s ezek feltárása és elemzése is fontos feladat, mégsem tűnik célszerűnek a nyelvi ideológiák fogalmát parttalaná, a „metanyelvi megállapítással” azonos jelentésűvé tenni. Mind a hétköznapi beszélők, mind a nyelvészek általános (nem magyarázó vagy legitimáló célzatú) metanyelvi reflexióinak a vizsgálata hasznos és fontos feladat, de a nyelvi ideológiák vizsgálatát inkább ezen *belül* érdemes elhelyezni, mintsem azzal azonosítani.

Az eddigi kutatásaim⁵ során feltárt nyelvi ideológiák tartalmi szempontból hat, egymást részben átfedő csoportba oszthatók:

1. politikai háttérű nyelvi ideológiák;
2. a nyelv lényegi tulajdonságaival és a nyelvműködés mikéntjével kapcsolatos ideológiák;
3. a nyelvhez, nyelvváltozathoz való viszonyulás módjával kapcsolatos ideológiák;
4. a nyelvhasználat módjára, a nyelvhasználó és a nyelvhasználat kapcsolatára vonatkozó ideológiák;
5. a nyelvi változásokkal és a nyelvalkítással kapcsolatos ideológiák;
6. nyelvhelyességi ideológiák.

A hat közül a legnépesebb épp a nyelvhelyességi ideológiák csoportja; ebbe tartozik bele az írásom tárgyául választott nyelvi graficizmus is. A

25–27; magyarul Laihonon 2004: 87, 2006: 49, 2009b: 48–49, 2009c: 323–324; Maitz 2006: 309–310; Szalai 2010; Sebők 2012a, 2012b; Bodó 2014; Bilász 2015.

⁴ A nyelv szokásos szemlélete és leírása a nyelvi reifikacionizmus ideológiáján alapul, mely szerint a nyelvek (hasonlóképpen a nyelvváltozatok is) a beszélőkön kívül létező, egymástól jól elválasztható, megszámlálható, dologszerű entitások, melyek „érintkeznek egymással”, „hatnak egymásra”. „tagoltak” – egyrészt társadalmilag és területileg, másrészt belsőleg is, azaz különféle részekből, „építőkövekből” állnak; ilyen „építőköve” a múlt idő jele is. Az így felfogott „nyelv” ideológiai konstruktum, ideologikum, amely csak az emberek gondolatvilágában létezik, a valóságban nem találkozhatunk vele. Ami ténylegesen létezik, az az, hogy az emberek valamilyen módon beszélnek. A múlt idő jelével kapcsolatos fenti állítás mögött az a tapasztalati tény áll, hogy amikor „magyar módon” (azaz magyarul) beszélünk, és múltbeli eseményre utalunk, akkor a cselekvést jelölő szónak, amennyiben az igeiként valósul meg, rendszerint egy olyan formáját választjuk, melyen *-t* vagy *-tt* végződéssel találkozhatunk.

⁵ Ezek publikált eredményeire l. Lanstyák 2009a, 2009b, 2010a, 2010b, 2010c, 2011a, 2011b, 2011c, 2012a, 2012b, 2013, 2014, 2015a, 2015b.

nyelvhelyességi ideológiák közös jegye, hogy a nyelvi rendszer és a nyelvi elemek különféle tulajdonságaival kapcsolatosak, s a nyelvművelők nyelvhelyességi döntéseinek indoklására szolgálnak. Egy részük összefügg a társadalmi és politikai ideológiákkal is.

A NYELVI GRAFICIZMUS ÉS „TÁRSAI”

A nyelvi graficizmus az a meggyőződés, hogy a könnyebben leírható nyelvi formák nyelvileg eredendően helyesebbek a nehezebben leírható nyelvi formáknál. A graficizmus a többi nyelvművelői ideológia közül a nyelvi foneticizmussal, a nyelvi szimplicizmussal és a nyelvi percepcionizmussal van közeli rokonságban;⁶ ezenkívül a nyelvi ortografizmussal is rokonítható annyiban, hogy a nyelvi formák írásmódjával kapcsolatos.⁷ A nyelvi graficizmus a nyelv grafikai rögzítésének problémáit egyenrangúan kezeli a nyelvi, strukturális problémákkal, ill. összemosza velük. Ennek következtében egy-egy szó vagy kifejezés nehéz, bonyolult írhatósága nyelvhelyességi kérdéssé válik, egy olyan szemponttá, mely alapján *maga a nyelvi forma* minősülhet helytelennek vagy kevésbé helyesnek egy másiknál csak azért, mert nehezebb, ill. bonyolultabb leírni.

A graficista ideológia a Nyelvművelő kézikönyvnek már az elméleti igényű fejezeteiben is megjelenik. A kézikönyv nagy bevezető fejezetének egyik alfejezete (NyKk. I: 19–21) a nyelvhelyességi minősítések szempontjait tárgyalja, összesen hetet:

1. helyesség;
2. szükségesség;
3. elterjedtség;
4. világosság;
5. gazdaságosság, rövidség, tömörség;
6. stílusosság, az alkalomnak való megfelelés;
7. jóhangzás, esztétikum (i. m. 20).

---

⁶ A nyelvi foneticizmus mikroszinten az a meggyőződés, hogy a könnyebben ejthető vagy más szempontból előnyösebb hangzású nyelvi forma eredendően helyesebb a nehezebben ejthetőnél vagy más szempontból előnytelenebb hangzásúnál. A nyelvi szimplicizmus mikroszinten az a meggyőződés, hogy az egyszerűbb szerkezeti felépítésű nyelvi formák eredendően helyesebbek a bonyolultabbnál. A nyelvi percepcionizmus mikroszinten az a meggyőződés, hogy a könnyebben érthető nyelvi forma eredendően helyesebb, mint a nehezebben érthető.

⁷ A nyelvi ortografizmus mikroszinten az a meggyőződés, hogy a helyesírási normának megfelelő alak- vagy ejtésváltozat nyelvileg is eredendően helyesebb, mint az, amely kívül áll a helyesírási kodifikáción.

Ezek közül a 7. pontban máris megjelenik a mindkét kézikönyvre jellemző szemléleti zavar, a nyelvi és nyelven kívüli (a nyelvi elemek írásos rögzítésével kapcsolatos) kérdések összemosása: a nyelvhelyességi szempontból megítélt nyelvi elemmel kapcsolatban a „jóhangzás, esztétikum” szempontjából a következő kérdések feltevését tartják szükségesnek: „beleillik-e nyelvünk hangrendszerébe, s kiejtése, hangzása és írásképe könnyed, kellemes, tetszetős-e?” (NyKk. I: 20).

Ez azt jelenti, hogy a kézikönyv szerzői szerint előfordulhat, hogy egy *nyelvi* forma azért minősül helytelennek vagy egy másiknál kevésbé helyesnek, mert írásképe nem elég „könnyed”, nem elég „kellemes”, nem elég „tetszetős”. (A „könnyedség”, „kellemesség” és „tetszetősség” kategóriáinak gyakorlati értelmezése és alkalmazása nem tartozik dolgozatom témájához, csak megjegyzem, hogy ez a szempont tág teret nyit a helyesség szubjektív megítélésének.)

Hasonlóképpen a Nyelvszokás és nyelvi norma című, elméleti igényű fejezetben az új nyelvi formákról ezt olvassuk:

A kezdődő változás, a nyelvi új nemcsak rossz, hanem szükségszerűen jó is lehet, a későbbi „nyelvszokás” csírája. Csak meg kell vizsgálnunk az ilyen jelenségeket, hogy szükség van-e rájuk, hiányt pótolnak-e, bele tudnak-e illeszkedni nyelvünk rendszerébe, nem okoz-e nehézséget, bonyodalmat kiejtésük, leírásuk. (NyKk. II: 379–380.)

Amint az idézetből kiderül, a nyelvművelők szerint a nyelvi változások „jóságuk” szempontjából is értékelhetők: úgy látszik, a „rosszak” tűnnek jellemzőbbnek, vagy legalábbis a szerzők meglátása szerint ezek a természetesek a feltételezett olvasók számára, nyilván ezért tartják szükségesnek bizonygatni, hogy „jó változások” is vannak, mégpedig „szépségszerűen”. Azt az elképzelést, hogy volnának „rossz” nyelvi változások, a nyelvtudománynak – amint tudjuk – soha nem sikerült igazolnia, mégis áthatja az egész Nyelvművelő kézikönyvet és Nyelvművelő kézisztárt a nyelvi defektivizmus ideológiája, amely azon a meggyőződésen alapul, hogy a nyelvben, ill. a nyelv egyes változataiban létezhetnek romlott nyelvi formák, ezek pedig a használat kontextusától függetlenül helytelenek.⁸

---

⁸ A nyelvi defektivizmus a mai magyar nyelvművelésben nem azt jelenti, hogy az akadémiai nyelvművelők úgy gondolnák, hogy a magyar nyelv mint olyan egyre romlik valamely korábbi, jobb állapotához képest. Az ilyen „globális romlásban” ma a hivatásos

A nyelvi defektivizmuson kívül a fenti idézetben implicit módon számos további ideológia is megjelenik. A második mondatból világos, hogy a nyelvőrök úgy gondolják: ha egy neologizmusra „nincs szükség”, mert „nem pótol hiányt” (azaz létezik hagyományos szinonimája), akkor valószínűleg helytelen; szintén helytelen az új forma, ha a nyelvőrök megítélése szerint nem „tud” beilleszkedni nyelvünk rendszerébe; végül a neologizmus elfogadása ellen szól az is, ha a kiejtése vagy a helyesírása „nehézséget, bonyodalmat” okoz.

Azt a meggyőződést, hogy a nyelvben létezhetnek szükségtelen és emiatt eredendően helytelen nyelvi formák, nyelvi neccessizmusnak nevezzük. A nyelvi neccessizmus ideológiájának hívei szerint az azonos denotatív jelentésű változatok közül nem mindegyik szükséges, egy vagy több közülük lehet fölösleges is. Ez az ideológia legtöbbször a nyelvben újonnan megjelenő formák elutasításának indoklására szolgál; a hagyományos szinonimák közül a nyelvőrök csak olyankor szokták valamelyiket szükségtelennek tartani, ha az idegen eredetű (képzeltük csak el azt, hogy egy nyelvművelő az *eb* szót fölöslegesnek tartaná arra hivatkozva, hogy denotatív jelentése azonos a *kutyáéval*, vagy a *menyegzöt* azért, mert „ugyanazt jelenti”, mint a *lakodalom*). Mindez azt jelenti, hogy a fenti idézetben rejtetten két további, a magyar nyelvművelés egészét átható erőteljes ideológia, a nyelvi konzervativizmus és a nyelvi purizmus is megjelenik.⁹ Mivel ezt a két ideológiát a 20. századi nyelvtudomány szalonképtelenné tette, a mai nyelvművelésben sokszor mintegy titkon, más ideológiák „áruhájába” bújva érvényesül (itt például a neccessizmuséba).

Azt a meggyőződést, hogy a nyelvi rendszerbe jobban beágyazódó, a nyelv hagyományos eszközkészletével harmonikus egységben lévő nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok a formák, amelyek kevesebb nyelven belüli párhuzammal rendelkeznek, netán inkább más nyelvekben van párhuzamuk, nyelvi szisztemizmusnak nevezzük. A nyelvi szisztemizmus is erősen kapcsolódik a nyelvi konzervativizmushoz és a

---

nyelvőrök már nem hisznek, továbbra is ragaszkodnak viszont ahhoz a tévképzethez, hogy létezik „lokális romlás”, azaz egy életerős, *nem* a nyelvcsere állapotában lévő nyelvben bekövetkezhetnek a használat kontextusától függetlenül negatívan értékelhető nyelvi változások. (Amíg ezt a rögeszmét nem utasítják el, elvileg sem lesz meg a lehetősége annak, hogy az akadémiai nyelvművelés megújuljon.)

⁹ A nyelvi konzervativizmus mikroszinten az a meggyőződés, hogy a hagyományos, a nyelvben régebb óta meglévő nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint az újabban létrejötték vagy bekerültek. A nyelvi purizmus mikroszinten az a meggyőződés, hogy a hagyományos, nem idegen eredetű nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint az idegen eredetű nyelvi formák; hasonlóképpen az idegen minta nélküli, belső keletkezésű nyelvi formák eredendően helyesebbek, mint azok, melyeket idegen mintára alkottak.

nyelvi purizmushoz, hiszen rendszerszerű az, ami a nyelv hagyományos tipológiai sajátosságainak és hagyományos szabályrendszerének megfelel, a nyelvi változások pedig ettől leginkább kontaktushatás okán térnek el.

A helyességnek, ill. helytelenségnek az idézetben megjelenő harmadik kritériuma témánk szempontjából a legfontosabb. A benne megjelenő egyik ideológia a föntebb már említett nyelvi fonizmus, a másik pedig a nyelvi grafizmus: a megfogalmazásból világos, hogy egy *nyelvi* elem helytelenként való minősítésének a nyelvművelők szerint legitim szempontja az, hogy *leírása* nehézséget, bonyodalmat okoz.¹⁰ Arról, hogy nem véletlen elírásról van szó, a Célszerűség és nyelvi norma című, szintén elméleti igényű fejezet is tanúskodik, amelyben a szavak leírása ugyancsak együtt jelenik meg a kiejtésükkel és más nyelvi kérdésekkel: „Az egymás mellett élő változatok közül az életképebbet támogatjuk, amelyeknek a kiejtése, leírása nem okoz zavart” [...] (NyKk. I: 381).

A nyelv és a nyelvi formák rögzítését szolgáló írás teljes összekeverésére, egybemosására meglehetősen példát találunk a kézikönyv *kemping* szócikkében (NymKsz.² 2005: 289). A szerzők lándzsát törnek a szó magyaros írásmódja mellett, és hangsúlyozzák, hogy „az eredeti *camping* formának csak idegen nyelvű szövegben van létjogosultsága” (i. h.), s erre a *Magyar Camping és Caravanning Club* nevét hozzák példának, melyről azt állítják, hogy „helyes magyarsággal így kell(ene) írni: *Magyar Kemping- és Karavánklub*” (i. h.). A *caravanning* szónak sehogyan sem lehet *karaván* az írásmódja, a szerzők itt egy angol szót kicseréltek egy magyarra, ami természetesen egyáltalán nem helyesírási kérdés. A kicserélést nyilvánvalóan a nyelvi konzervativizmus és a nyelvi purizmus ideológiája motiválja. Az a tény, hogy a csere explicit indoklását a nyelvőrök nem tartották szükségesnek, arra utal, hogy a nyelvi

---

¹⁰ Meg kell még jegyezni, hogy a nyelvhelyességi ideológiákon kívül az idézetben implicit módon megjelenik a nyelvi expertizmus mint általánosabb nyelvi ideológia is: a nyelvőrök magától értődőnek veszik, hogy ők képesek megítélni pl. azt, hogy egy nyelvi formára „szükség van-e” vagy „nincs”. Azt, hogy nekik mint magánembereknek szükségük van-e az új formára, talán még csak tudják. Ám azt, hogy a magyar nyelvű közösség különböző rétegeinek a végtelenül sok beszédhelyzetek valamelyikében vagy egy részében lehet-e szüksége az újonnan megjelent nyelvi eszközre, leginkább azok tudják megmondani, akik az adott formákat létrehozták és használják (s maga a tény, hogy létrehozták és használják őket, arról tanúskodik, hogy nekik szükségük van rájuk). Az a meggyőződés tehát, hogy a hivatásos nyelvészek a nyelvi rendszer ismerete alapján jobban tudják, milyen nyelvekre, nyelvváltozatokra, nyelvi normákra van szüksége az adott beszélőközösségnek, mint a beszélőközösséget alkotó laikus beszélők maguk, továbbá hogy a nyelvészek azok, akik hivatottak dönteni az egyes nyelvi formák helyességéről, ill. helytelenségéről is, nem más, mint nyelvi ideológia, konkrétan nyelvi expertizmus.

konzervativizmus és a nyelvi purizmus a mai magyar nyelvközösségben a mai napig domináns nyelvi ideológiák.

Az idegen szavakat érintő következő – meglehetősen sommás – elmarasztalásban a nyelvi és nyelven kívüli (helyesírással kapcsolatos) szempontok szintén együtt fordulnak elő:

Ebbe a vizsgálatba, problémakörbe [= a nyelvhelyesség vizsgálatába (L.I.)] természetesen bekapcsolódnak az idegen szavak is, mint amelyek a gyakorlati életben, a mindennapi nyelvhasználatban a legszembetűnőbb akadályozzák – a magyarul beszélők nagy többsége számára – a megértést, a gondolat pontos közlését, s mint amelyeknek a helyes írásával s a kiejtésével is állandó gondok vannak. (NyKk. II: 355.)

Látjuk, hogy az idegen szavak visszaszorításának indokául itt is a fentebb már említett ideológiák jelennek meg: a nyelvi perzepcionizmus (az idegen szavak leírása a legszembetűnőbb akadályozza a megértést), a nyelvi fonizmus (állandó gondok vannak a kiejtésükkel) és a nyelvi graficizmus (helyes írásuk is gondot okoz). Amint alább látni fogjuk, sokszor csak látszólag van szó kiejtési problémáról: az átkerült idegen szavak nagy többsége nem ejthető nehezen, a probléma inkább az, hogy az írásképp és a kiejtés nincs bennük összhangban (legalábbis ha az írásképet a magyar helyesírás szabályainak megfelelően próbáljuk hangosítani).¹¹

A következő fejezetben több konkrét példát is megnézünk a nyelvöreink megítélése szerint a megértést, a gondolat pontos közlését akadályozó, különféle gondokat okozó idegen szavak köréből.

A NYELVI GRAFICIZMUS ÉS AZ IDEGEN SZAVAK VISSZASZORÍTÁSA

Amint az a fentiek alapján is sejthető már, a nyelvi graficista ideológia főleg az idegen szavak visszaszorításának legitimalásában játszik szerepet, azokéban, melyeknek vagy az átadó nyelvi írásmódja, vagy az

---

¹¹ A gondolat pontos közlése, mint amit szintén veszélyeztetnek az idegen szavak, a nyelvi egzaktizmus ideológiájának implicit jelentkezése, melynek hívei magától értődőnek tekintik, hogy minden közlésnek érthetőnek kell lennie, a tartalmilag pontos, félreérthetetlen fogalmazást abszolút értéknek tartva. Pedig a beszélő nemegyszer szándékosan akar érthetetlen vagy félreérthető lenni. Ez ugyan etikai szempontból sokszor elítélendő magatartás, ám nyelviileg ettől még nem helytelen. Csak azok látják annak, akik hisznek a nyelvi moralizmus ideológiájában, mely szerint a negatív morális értékkel bírónak láttatott nyelvi formák egyszersmind helytelenebbek is a pozitív morális értékkel bírónak láttatott nyelvi formáknál.

átvevő nyelvi – azaz a magyar nyelvi – kiejtés szerinti írásmódja gondot okozhat. Teljességgel elképzelhetetlen például, hogy nyelvőreink egy olyan szót, melynek grafikus formája *ly*-t tartalmaz, azért minősítenének helytelennek, mert leírása nehézséget okoz, pedig az *ly* graféma alighanem sokkal több helyesírási problémának a forrása, mint a legtöbb „nehéz” írásmódú idegen szó. Az egybe- vagy különírás szabályai miatt nehezen leírható szavak esetében már előfordul, hogy a nem idegeneket is helytelenítik, ám ezek többnyire újabb szavak, nemegyszer alkalmi jellegűek, így elutasításuk nem ütközik a nyelvi konzervativizmus ideológiájával.¹²

1.

A nyelvi graficizmus ideológiája (a nyelvi invariabilizmussal¹³ együtt) a *musical* szó visszaszorításának szolgálatában áll például a Nyelvművelő kézikönyv *muzikel* szócikkében:

A *musical comedy* kifejezésből rövidült angol *musical* szó eredeti [mjúzikl] kiejtését magyar beszédben semmiképp se próbáljuk utánozni! Helyette elégedjünk meg a [mjuzikel] vagy a magyar fülnek kevésbé idegenszerű [muzikel] ejtésformával.

A szónak a helyesírása is ingadozik az eredeti *musical* és a magyaros *muzikel* változat között. Az utóbbi mellett szól a könnyebb todalékolhatóság („Egy *muzikelben* tűnt fel”), noha még ez sem állapotodott meg véglegesen: *muzikelben* — *muzikelban*. A mély hangú todalék sem helytelen, bár elég szokatlan.

A kiejtésbeli, helyesírási és todalékolási bizonytalanságok arra vallanak, hogy ez a szó igen nehezen illeszkedik be nyelvünkbe. Célszerű lenne tehát valamilyen magyar kifejezéssel helyettesíteni. Pl. ezzel: *zenés játék*. (NyKk. II. 1985: 221.)

Nem tudni, hogy a kézikönyv írásának idején a *musical* szó körülötte problémák mennyire voltak valóságok, mindenesetre ha voltak is ilyen

---

¹² Erre példa a Nyelvművelő kézikönyv (NyKk. II. 1985: 469) következő tanácsa: „Kerüljük a túlságosan sok tagból és a hosszú tagokból alakult összetett szavakat, mert nehézkessé teszik beszédünket, írásunkat! A *többletbéralap-felhasználás* vagy a *kocsi-kilométerteljesítmény* jobb felbontva: a *többletbéralap felhasználása*, a *kocsik kilométerteljesítménye*” (sic). Természetesen az analitikus szerkezetek nem helytől, időtől és a használat egyéb körülményeitől függetlenül jobbak szintetikus megfelelőiknél, hanem például a beszélt szaknyelvben és főleg a beszélt köznyelvben.

¹³ A nyelvi invariabilizmus az a meggyőződés, hogy az alakváltozattal vagy szinonim változattal nem rendelkező nyelvi formák erendően helyesebbek, mint a két vagy több alakváltozatban élő, „ingadozó” nyelvi formák. Ez az ideológia megnyilvánulhat magának a lexémának az elutasításában (ha létezik hagyományos szinonimája), vagy pedig az egyik változat kiemelésében, helyesnek nyilvánításában.

problémák, úgy néz ki, hogy ezek javarészt megszűntek. A Magyar Nemzeti Szövegtár 2 mindössze 21 releváns találatot ad a *muzikel* írásváltozatra¹⁴ (ezek közül egy sem toldalékos), viszont 5354-et a *musical* formára és toldalékos változataira (ezeket nagy számuk miatt nem néztem át relevancia szempontjából), azaz a magyaros írásmódot nem sikerült elterjeszteni. Ennek egyik oka az lehet, hogy a ma szokásos kiejtése a szónak [mjuzikel], a *mjuzikel* forma pedig a szó eleji mássalhangzó-torlódás (pontosabban: a szokatlan betűkapcsolat) miatt nem tűnik vonzósnak (az MNSZ2 a *mjuzikel* írásváltozatra 2 releváns találatot adott, de abból az egyik ironikus hangvételű szövegrészletben fordul elő; mindkét találat a „személyes” alkorpuszból való). Ma a toldalékolási probléma sem tűnik valósnak, mivel a magas hangú toldalékok erősen dominálnak; az MNSZ2 például a *musicalben* formára 351 találatot adott, a *musicalban* formára pedig csak 25 releváns találatot, ám itt is kérdéses, hogy az eseteknek legalább egy részében nem csupán az íráskép szerinti illeszkedéssel van-e dolgunk.¹⁵ Végül nem úgy tűnik, hogy a *musicalt* kiszorítaná a javasolt *zenés játék*: míg a *musicalra* és toldalékos formáira az MNSZ2, amint említettük 5354 találatot adott, addig a *zenés játékra* csak 250-et, ám korántsem biztos, hogy ezekben a *zenés játék* mindig szinonimája volna a *musicalnek*. Erre a tényre a Nyelvművelő kézikönyvtár is utal *musical* (már nem *muzikel*!) szócikkében¹⁶:

Az (amerikai) angol *musical comedy* ‘zenés színdarab’ szókapcsolatból rövidült *musical* elnevezést magyar beszédben ne akarjuk angolosan, [mjúzikel]-nek ejteni! Szokásos kiejtése: [mjuzikel], de hallani [muzikel] alakban is. Volna aránylag pontos magyar megfelelője, a *zenés játék*, ezt azonban – joggal – más hangulatúnak érezték, s ezért nem is ruházták rá ezt az értelmet. A *musical* szót ma is jobbára eredeti írásképpel használjuk; magyaros írásmódja nem alakult ki (bizonyára a kiejtésbeli ingadozás miatt sem). (NymKsz.² 2005: 386.)¹⁷

---

¹⁴ A szövegtár adatai itt és alább a 2016. január 27-i állapotot tükrözik.

¹⁵ Erre az olyan formák előfordulásából következtethetünk, mint amilyen pl. a *jamok* ‘dzsemek’ (1 releváns találat), *jamot* (3 releváns találat), *jamokat* (1 releváns találat), melyeket aligha ejtenek a szerzők [dzsemok], [dzsemot], [dzsemokat] formában.

¹⁶ A *muzikel* forma nem szerepel sem a Magyar helyesírási szótárban (MHsz.), sem az Osiris Helyesírásban (OH.), a szót ebben a változatában „ismeretlennek” minősíti a Nyelvtudományi Intézet honlapján található Helyesírási tanácsadó portál, nem ismerik a ma közkeletű idegen szavak szótárai sem (Bakos 2003, Tolesvai Nagy 2007, Tótfalusi 2004), a Word helyesírás-ellenőrzője pedig aláhúzza.

¹⁷ Az eredeti szövegben található, a címszót helyettesítő tildét és a rövidítéseket itt és mindenütt feloldottam.

Látjuk tehát, hogy a szó kiszorítására irányuló graficista törekvések kudarcot vallottak, a nyelvőrök e későbbi kiadványukban láthatólag tudomásul veszik, hogy e szóval együtt kell élniük, méghozzá nem is magyaros, hanem idegenes írásváltozatában.

2.

Egy másik példa arra, hogy a nyelvőrök a nyelvi graficizmus ideológiáját egy idegen eredetű szókészlet elem kiszorításának indoklására használják, a *remi*. Bár ez a szó ma nem látszik semmiféle helyesírási problémát felvetni, higgyük el, hogy a Nyelvművelő kézikönyv írásának idejében ez még máshogy volt:

A *remi* ‘döntetlen (játszma)’ és a belőle képzett ritkább *remizik* ‘döntetlenre végez, döntetlenül játszik vkivel’ kifejezés ma már csak a sakkozók beszélt nyelvében fordul elő. Az írott szaknyelvben jobbra magyar megfelelőjünkkel helyettesítik őket. Él viszont a sportsajtó nyelvében is a *szalonremi* ‘gyors, küzdelem nélküli, rendszerint megegyezéssel döntetlen’ összetétel. *Szalonöntetlen* ugyanis nincs!

A *remi* a francia *partié remise* ‘döntetlen játszma’ kifejezésből elvonódott *remis* ‘döntetlen’ szó magyaros írásváltozata. A *remis* írásmód elavult. A *remi* első szótagjában — a többi *re-* kezdetű francia eredetű szó, pl. a *reneszánsz*, *retúr*, *renomé* stb. mintájára — *e-t* ejtünk és írunk, nem pedig *ö-t*. Az eredeti francia kiejtést követő *römi* írásforma azért sem kívánatos, mert zavaróan egybeesne a *römi* kártyajátéknévvel (ezt az angolból vettük át: *rummy*). Az olykor még hallható [remis] ejtés a régebbi írásmód következménye. E műveletlenségre valló, betűejtéses változatot okvetlenül kerüljük!

Ha tehát valamilyen — pl. stílár — okból ehhez a szóhoz folyamodunk, úgy ejtsük ki, ahogy írjuk: *remi*. Egyébként azonban használjuk helyette pontos magyar egyenértékűjét, a *döntetlen-t*, már csak azért is, mert ennek sem a kiejtésével, sem a leírásával nincs gondunk. (NyKk. II. 1985: 574–575.)

Amint látjuk, a kézikönyv írói azt a benyomást próbálják kelteni, hogy a *remi* egy marginális vagy legalábbis marginalizálódó szó, hiszen „ma már csak a sakkozók beszélt nyelvében fordul elő”. A szerzők továbbá azt sugallják, hogy ha netán eszünkbe jutna használni a szót, lehetőleg legyen rá nyomós okunk (pl. stílár). Magyar megfelelője, a *döntetlen* mellett szól szerintük az, hogy annak a kiejtése és leírása nem okoz gondot, azt sugallva ezzel, hogy a *remi* leírásával gond van, pedig ez valószínűleg már a kézikönyv írásakor sem volt így, hiszen a *remis* írásmódot már a kézikönyvben is elavultnak minősítik.

A nyelvőrök nyelvtisztító törekvései ezúttal sem jártak sikerrel, s a Nyelvművelő kézisztár vonatkozó szócikkében már nyoma sincs a *remi* szó helytelenítésének, s a marginalizálódó mivoltára történő utalás is eltűnt, helyette a szót a sakkjáték bizalmas szaknyelvéhez kötik (ami alighanem meg is felel a valóságnak, bár az írott nyelvben sem ismeretlen).¹⁸

Kiegészítésként érdemes megemlíteni, hogy a *remi* értelmező szótárainkban (ÉrtSz. V: 1961, ÉKsz. 1972, ÉKsz.² 2003) is megtalálható, mégpedig közömbös stílusértékű (azaz *nem* bizalmas) sakknyelvi szóként, Horváth László pedig a Magyar Nyelvőrben megjelent, a sakknyelvről szóló egyik cikkében azt mondja a *remiről* és a *döntetlemlről*, hogy „a sakknyelvben (egymás pontos szinonimájaként) mindkét szó igen gyakori” (2010: 325), továbbá megjegyzi, hogy szívesen látná az értelmező kézisztárban a ’<sakkbán> döntetlent ér el’ jelentésű *remizik* igét, valamint a *szalonremi* ’rövid játszmaiban született, gyakran előre megbeszélte döntetlen’ összetett szót is, ezenkívül említést tesz egy további származékról, a *kiremiz* ’<hátrányos állást> döntetlenre ment’ igéről (2010: 327). (L. még Horváth 2015: 65, 72.)

3.

Harmadik példánk, az *image*, a Nyelvművelő kézikönyvben még nem szerepel. A Nyelvművelő kézisztár „image – imázs” szócikkében az átadó nyelvi írásmód szerint *image*ként átkerült szóról többek között ezt olvassuk:

Az *image* főnév az angolban és a franciában egyaránt megvan, de az angolban [imidzs]-nek, a franciában pedig [imázs]-nak ejtik. Alapjelentése: ’kép’; átvitt értelemben: ’az a kép, amely egy emberről vagy egy intézményről a közvéleményben kialakul, ill. amelyet az illető személy vagy cég saját magáról kialakítani igyekszik’. Magyar nyelvi környezetben írása is, ejtése is nehézségeket okozhat. Egyelőre a korábban átvett, ezért nagyobb hagyományú franciás változat a gyakoribb: *a vállalat imázsa, országimázs*. Megpróbálták elterjeszteni helyette a *hírkép* vagy a *közkép* összetételt, egyelőre sikertelenül. Olykor pótolhatná a magyar *arculat* szó is: *a vállalat, az ország arculata*. Máskor azonban nem; furcsa lenne azt mondani pl., hogy vkinek *hozzátartozik az arculatához a fekete fűzős bakancs*. (NymKsz.² 2005: 259.)

Mivel valójában akár [imidzs]-nek, akár [imázs]-nak ejtjük az *image* írásképet, hangtani nehézségbe nem nagyon ütközünk (annak ellenére, hogy

---

¹⁸ Az MNSZ2: 70 releváns találatot adott a *remi* alapelakra, ezek közül 61 pedig a sajtónyelvi alkorpuszban található.

a /dzs/ szóvégi helyzetben új fejlemény a magyarban), valószínű, hogy mind az írásra, mind az ejtésre történő utalás graficizmus: az ejtés olyan értelemben okoz nehézséget, hogy a magyarban nem vezethető le az *image* írásképből. A magyarítási kísérletek közlése és az *egyelőre* szó arra utal, hogy a szerzők titkon még reménykednek abban, hátha ki lehet még az *image* szót szorítani a nyelvhasználatból. Nagyon valószínű, hogy ezt nemcsak az írási és ejtési nehézségek miatt remélik, hanem purista okokból is. Erre utal, hogy az *arculat* szóban, amelyet az *image* részleges pótlására javasolnak, annak „magyar” voltát emelik ki, nem pedig könnyebb ejtethetőségét; okkal tehető fel ezért, hogy a graficista ideológia itt a purista ideológia elleplezésére szolgál.

4.

Egészen hasonlóan kezeli a Nyelvművelő kézisztótár a *jetski* szót a „jetski” szócikkben (NymKsz.² 2005: 275), amely még szintén nem szerepel a Nyelvművelő kézikönyvben.

Angol eredetű sportnyelvi szó: ‘vízi száguldozásra való motorcsónakszerű jármű’, ill. ‘ennek használata mint szabadidősport’. A szó leírása és kiejtése az átlagos magyar nyelvhasználónak nehézségeket okozhat. Jó magyar megfelelője lehetne a *vízibogó(zás)* vagy a *vízimotor(ozás)*, a *vízisi(zés)* mintájára egybeírva. Igei származékát is magyaríthatjuk ezekkel: *elment jetskizni = vízibogózni* vagy *vízimotorozni*. A rövidség és a divat szempontja azonban az angol eredeti mellett szól.

Itt is inkább az írott forma kiolvasása okozhat gondot – annak, aki nem ismeri a szót, tehát voltaképpen nem a kiejtéssel van baj, hanem az írásmóddal: a [dzsecki] szó hangalakja összhangban van a mai magyar nyelv hangsorépítő szabályaival: [dzs]-vel más szavak is kezdődnek a magyarban (pl. *dzseki*, *dzsenti*, *dzsessz*, *dzsip*, *dzsúdó*, *dzsungel*, *dzsúsz*), a *-cki* szóvég pedig családnevek révén cseng ismerősen (pl. *Aradszky* [aracki], *Bereczky* [berecki], *Szeleczy* [szelecki], *Vereczki* [verecki], *Vidróczy* [vidrócki], és persze *ecki*, *becki*, *tengerecki*, *Tengerecki Pál* ☺). Az írott forma által okozott nehézségeken segíthetne a kiejtés szerinti *dzsecki* írásmód, a szerzők azonban nem ezt javasolják, hanem az olvasót inkább nehézkes szóösszetételek használatára akarnák rávenni. Úgy tűnik tehát, hogy valójában ennek a szónak sem az írásmódjával van baj, s főleg nem a kiejtésével, hanem idegen eredetével, vagyis „a kulisszák mögött” ismét a purista ideológia kontúrjai sejlenek föl.

5.

A nyelvemvelők felfogásában az idegen szó befogadása ellen szól az is, ha kiejtése „ingadozik”; ez a helyzet a *pick-up* szóval. Ezt már a Nyelvemvelő kézikönyv is tartalmazza *pick-up* szócikkében, így először azt idézzük:

Angol szó; jelentése: 'a hanglemez barázdáin rögzített hangrezgéseket, ill. húros hangszer (például gitár) húrjának hangrezgését elektromos rezgésekkel átalakító szerkezet'. Magyar szövegben olykor egybeírják (*pickup*). Régebben általános, helytelen [piköp] ejtismódját újabban kezdi felváltani a helyesebb [pikáp] forma, ajakréses rövid *á*-val. Mivel azonban két aránylag rövid és tartalmilag is pontos magyar kifejezés is van erre a fogalomra: a *lejátszófej* és az újabb keletű, még sikerültebb *hangszedő*, remélhetjük, hogy idővel ezek valamelyike pótolja majd az ingadozó kiejtésű és helyesírású *pick-up*-ot. (NyKk. II: 511.)

Látjuk, hogy itt a [piköp] és a [pikáp] ejtésformák váltakozása, valamint a *pick-up* és *pickup* váltakozó írásmód szolgál ürügyül arra, hogy az idegen eredetű lexéma helyett magyar megfelelőit szorgalmazzák. A [piköp] helytelenítése a nyelvi originalizmus ideológiáján alapul, azon a meggyőződésen, hogy az etimológiai szempontból elsődleges vagy ahhoz közelebb eső hangalak, illetve jelentés eredendően helyesebb annál, amely később jött létre, ill. amely jobban különbözik tőle. Az ingadozó kiejtésre és írásmódra való utalásban a nyelvi graficizmus mellett a nyelvi invariabilizmus megnyilvánulását is láthatjuk: „valami miatt” rossz az, hogy ugyanazt a szót kétféleképpen lehet írni és ejteni. Ám mivel senkinek nem jutna eszébe mondjuk a *felett* : *fölött*-féle váltakozásban részt vevő lexémákat problematikusnak tekinteni, pedig ezek is „ingadozó” kiejtésűek, s hasonlóképp nem jutna senkinek eszébe az egyszerű és összetett mondat határsávjába tartozó mondatokat helytelennek bélyegezni csak azért, mert nehéz eldönteni, hogy az előttük álló *és*, *s*, *meg*, *vagy* kötőszók elé kell-e vagy nem kell vésző, itt is leginkább a purizmusra gyanakodhatunk.

A Nyelvemvelő kézisótár (NymKsz.² 2005: 443) mind a graficista, mind az invariabilista érvelést elhagyja *pick-up* – *piköp* szócikkében: „Angol eredetű műszaki kifejezés. Kiejtése nálunk [pikáp] vagy [piköp]. Az előbbi a pontosabb. Jó magyar megfelelői: *lejátszófej*, *hangszedő*.” Örvedetes fejlemény az is, hogy a „helyes” változat „pontosabb” változattá lényegült át. Igaz, egyáltalán nem biztos, hogy az egyszerű olvasó ebből a minősítésből rájön arra, hogy a [pikáp] változat hangzásban közelebb esik az angol eredetihez, mint a [piköp], ám a felhasználónak erre az információra – ha a szerzők célja csupán a nyelvhelyességi eligazítás – nincs is szüksége.

6.

Következő példánk a „vignetta” szócikk. A Nyelvművelő kézikönyv (NyKk. II 1985: 1221) szerint a szónak a „helyesírása is, kiejtése is gondot okoz” (i. h.). A szerzők nyilván itt sem arra gondoltak, hogy a [vinyetta] vagy [vinnyetta] hangalakot egy egészséges magyar ember ne tudná könnyűszerrel kiejteni, hanem valójában itt is a szó írásmódja a probléma – s egyben érv magának a szónak a használata ellen. A graficizmus ideológiája itt is a purizmusnak alárendelten jelentkezik; ebben az esetben ahhoz, hogy erre rájőjjünk, nem is kell „a sorok közt olvasni”, nyíltan megfogalmazzák a szerzők:

Mivel e visszaszorulóban levő, szinte fölösleges idegen szónak helyesírása is, kiejtése is gondot okoz, ráadásul valamennyi fontosabb jelentésében jól helyettesíthető magyar szavakkal vagy kifejezésekkel, helyette inkább ez utóbbiakat alkalmazzuk: *címke*, *szalagcímke*, *gyári jegy*, ill. *fejléc*, *keresztléc*, ill. *széldísz*, *záródísz*. (i. h.)

A Nyelvművelő kéziszótár (NymKsz.² 2005: 602) ezzel szemben csak az „írási és kiejtési nehézségek”-re hivatkozik, a sajátos nyelvművelői terminus *technicus*, a „szinte fölösleges idegen szó”¹⁹ nem jelenik meg benne:

Francia eredetű, de latinosított végű idegen szó. Fonetikus írását – *vinyetta* vagy *vinnyetta* – a kiejtés ingadozása késlelteti. Az írási és kiejtési nehézségek elkerülhetők a magyar megfelelők használatával: *címke*, *gyári jegy*, *fejléc*, *keresztléc*, *széldísz*, *záródísz* stb., mikor miről van szó.

A kiejtés ingadozása mint a szó használata elleni érv itt is a nyelvi invariabilizmus ideológiájának megnyilvánulása.²⁰ Ebben az esetben is érdemes elképzelni azt az abszurd helyzetet, hogy egy nyelvőr kétségbe vonná a *mennyország*, a *mennyezet* vagy a *ványadt* lexéma létjogosultságát azon az alapon, hogy ezekben „gond” van az *nny*, ill. *ny* időtartamával, s emiatt természetesen írásmódjukkal is.

---

¹⁹ A szinte fölösleges idegen szó vélhetően olyan szóképzleti elem, amely „fontosabb” jelentéseiben helyettesíthető ugyan magyar eredetű szóval vagy kifejezéssel, ám némely „kevésbé fontos” jelentésében mégsem.

²⁰ Az említettek kivül a Nyelvművelő kéziszótár a nyelvi graficizmus ideológiáját használja a *steward* és *stewardess* kiszorítására való törekvés indoklásaképpen is (l. NyKk. II. 1985: 687). A Nyelvművelő kéziszótár itt sem követi a „nagy testvért”, a graficizmus annak szócikkében nem jelenik meg (l. NymKsz.² 2005: 494–495).

7.

Körmönfontabb módon jelenik meg a graficizmus a Nyelvművelő kézisztár *HBO* kiejtése, névelője szócikkében:

A filmeket sugárzó televíziócsatorna angol nevének HBO (= Home Box Office) rövidítése Magyarországon angolos kiejtéssel terjedt el: [é(j)cs-bi-ó] vagy [é(j)cs-bí-ó]. Magyaros [há-bé-ó] ejtése egyelőre ritka. Az angolos ejtés miatt a betűszó elé *az* névelő kerül, ami írásban zavaróan hat: *az HBO műsora*. Emiatt is jobb lenne magyarosan ejteni: *a HBO* [a há-bé-ó] *műsora*. (NymKsz.² 2005: 228; aláhúzás tőlem.)

A magyaros [há-bé-ó] ejtés melletti érv tehát – általánosítva – így fogalmazható meg: zavaró, ha a határozott névelő *az* változata kerül egy mássalhangzó betűjele elé. Ha ez így van, akkor a következetesség kedvéért sürgősen meg kellene változtatnunk betűszók tucatjainak az ejtését, például *az MTA* esetében az [emtéa] helyett a [mætəa] ejtést kellene szorgalmaznunk, és ezt kellene tennünk minden olyan egybe nem olvasott betűszóval, amely az *f, l, m, n, ny, r, s, sz* betűkkel kezdődik.

Világos tehát, hogy a nyelvi graficista érvelés ebben a szócikkben is csak a purista ideológia leplezésére szolgál. Afféle „fügefalevél” itt is, mint amilyenként már fentebb is találkoztunk vele. Épp az a tény mutatja leginkább a purista ideológia erejét, hogy meg sem kell említeni – az előbbi idézetben csak az *is* kötőszó utal rá diszkréten.

ELLENPÉLDÁK

A vizsgált kiadványokban két példát olyan esetekre is találtam, amelyekben *nem* jelent meg sem a nyelvi graficizmus, sem a nyelvi fonicizmus olyankor, amikor az idegen eredetű szónak az írásmódja, ill. a kiejtése gondot okozhat. (Bizonyára több ilyen példa is van a kézikönyvben, ám valaminek a hiányára nem lehet rákeresni, a két kiadvány ilyen szempontú tüzetes végigolvasása pedig nyilvánvalóan nem lett volna kifizetendő feladat.) A két esetben közös az, hogy az érintett lexémáknak nincs megfelelő belső keletkezésű szinonimájuk.

1.

Elősként említsük meg a *tantième* (mai írásmóddal és ejtéssel: *tantiem*) szót, melyet a Nyelvművelő kézikönyv szerzői *nem* kívánnak visszazorítani, mivel a helyette ajánlott magyar szavak és szókapcsolatok

közül (*részesedés, bevételi részesedés, részjutalék, részesedési jutalék, osztalék, szerzői jogdíj*) egyik sem fejezi ki pontosan a jelentését ('a szerző részesedése a színházi előadások bevételeiből'). S bár a kézikönyv írói kitérnek rá, hogy a szónak négyféle ejtése is létezik ([*tantiem*], [*tantiém*], [*tantyiem*], [*tantyiém*]), s írásmódja is ingadozást mutat (*tantième* vs. *tantiem*), mégsem jelenik meg sem a foneticizmus, sem a graficizmus ideológiája. Ennek nyilvánvalóan az az oka, hogy a szerzőknek nem áll szándékukban a szót mással helyettesíteni, pedig mennyivel „problémásabb”, mint mondjuk a *remi*!

Nálunk leginkább elterjedt kiejtése és írása *tantiem*. Kissé régies *tantiém* (sőt *tantyiem* vagy *tantyiém*) változatát már kevésbé ajánljuk. Ma inkább csak a színházak világában használatos francia szó; jelentése: a szerző részesedése az előadások bevételeiből. Egyetlen magyar szóval *részesedés*-nek, *részjutalék*-nak nevezhetjük, de sem ezek a szavak, sem a *bevételi részesedés, részesedési jutalék, osztalék, szerzői jogdíj* kifejezések nem fejezik ki pontosan a jelentését. (NyKk. II. 1985: 947–948.)

Hasonlóan foglal állást a Nyelvművelő kézikönyvtár is a *tantième* szócikkben (NymKsz.² 2005: 540).

2.

Némileg más esetet képvisel az angol eredetű *headset*. Ennek a kizsárolását kívánatosnak tartanák ugyan a nyelvművelők, s ezt nyíltan meg is fogalmazták, ám mivel egyelőre nincs a láthatáron megfelelő belső keletkezésű szó, nem jelenik meg graficista vagy foneticista érvelés. Pedig a *headset* is azok közé a szavak közé tartozik, melyeknek mind az írásmódja (*head-set : headset*), mind a kiejtése ([*hetszet*] : [*heccet*]) ingadozik, emellett a nyelvhasználóknak gondot okozhat az íráskép és a kiejtés közti zavaró eltérés is. Új átvétel lévén, a szó a Nyelvművelő kézikönyvben még nem szerepel. A Nyelvművelő kézikönyvtárban már igen, ám mivel a szerzők megítélése szerint (még) nincs igazán jó magyar megfelelője, a szó írásmódjával és kiejtésével kapcsolatos vagylagosság a szócikkben nem fogalmazódik meg problémaként:

Ennek az angol szakkifejezésnek – jelentése: 'fülhallgató és mikrofon egybeépítve' – egyelőre nincs jó magyar megfelelője. Esetleg: *mikrofonos fülhallgató* vagy *fülhallgató mikrofon*, de mind a kettő négyeszer olyan hosszú, mint az angol eredeti. Angolosan írjuk, mind gyakrabban egybe is: *headset*. Kiejtése: [*het-szet*] vagy [*heccet*]. Kiejtés szerinti írását nem javasoljuk, inkább magyarítani kellene. (NymKsz.² 2005: 229.)

NYELVI GRAFICIZMUS ÉS HONOSÍTÁS

A nyelvi graficizmus ideológiája nemcsak arra használatos a szóban forgó nyelvművelő kiadványokban, hogy segítségével igazolják egyes idegen szavak visszaszorításának szükségességét, hanem a már befogadott idegen szavak magyaros írásmódjának elfogadtatására is. A Nyelvművelő kézikönyv *Célszerűség és nyelvi norma* című szócikkében mindkét említett törekvést egyszerre látjuk megnyilvánulni:

Részben a célszerűség (a közérthetőség) vezet bennünket az idegen szavak magyarításában, magyaros írásában is. Például a *joujou* szinte elolvashatatlan az átlagos magyar beszélő számára, *zsuzsu* formában azonban már beleillik nyelvünkbe. A *camping* szót ugyan mindenki el tudja olvasni, de tanultságához, ismereteihez képest betű szerint – vagy esetleg *kamping*-nak – ejti. A magyaros írásmód – *kemping* – tehát célszerűbb, mert megszünteti az írás és az eredeti kiejtés közötti eltérést, amely a szó végleges formájának megszilárdulását állandóan zavarná. A *déjeuner* ‘villásreggeli’ szokásos fonetikus írása (*dezsöné*) azonban nem célszerű, mert a *Dezsöné*-vel való egybeesése folytán humoros hatást kelt; más – magyar – szóval kell helyettesíteni (NyKk. I. 1980: 381–383).

Az idézetből világosan látjuk, hogy a nyelvi graficizmus arra szolgál, hogy vele a nyelvőrök a nyilvánvalóan szükségesnek vagy legalábbis elfogadhatónak minősített *zsuzsu* és *kemping* szavak magyaros írásmódjának szükségességét igazolják; ilyen módon ez az ideológia a hasznosnak tartott idegen szavak gyorsabb beépülését, meghonosodását is szolgálja. A *déjeuner* szó esetében az ellenkezőjét látjuk: a magyaros írásmód problematikussá válóra való utalás összekapcsolódik magának a szónak az elutasításával, magyar szóval való helyettesítésének szorgalmazásával.²¹

ÖSSZEĞZÉS

A fenti példákból látjuk, hogy a nyelvművelők nyelvszemléletében nem válik el élesen egymástól maga a nyelv és a nyelvi jelek rögzítésére szolgáló, ember alkotta írásrendszer. E két nagyon eltérő dolog egybemosásának jellegzetes megnyilvánulása a nyelvi graficizmus ideológiája, mely szerint a

---

²¹ Mindkét tényező – a franciás írásmód nehézsége a franciául nem tudó magyarok számára és a magyaros átírás humoros asszociációkat keltő mivolta – ténylegesen is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a *déjeuner* szó nem vált közkeletivé. Ha egy szó sok beszélő számára valóban problematikus, nyelvművelői beavatkozás sem kell hozzá, hogy a szókinés perifériáján maradjon.

könnyebben leírható nyelvi forma nyelvi szempontból is eredendően helyesebb a nehezebben leírható nyelvi formánál. Az említett szemléleti zavar az oka annak, hogy egy-egy szó helytelennek bélyegzésében több esetben is arra hivatkoznak nyelvőreink, hogy az adott szó írásmódja nehézségeket okoz. Ugyanakkor azt is láttuk több konkrét példán, hogy a nyelvi graficizmus ideológiája inkább csak „fügefalevél”, amin szinte minden esetben átsejlenek más, sokkal erősebben érvényesülő ideológiák, mindenekelőtt a nyelvi konzervativizmus és a nyelvi purizmus.

Ez utóbbi sajtáságból fontos módszertani következtetés adódik a nyelvi ideológiák vizsgálatára nézve: nem minden arany, ami fénylik, sokszor silányabb tartalmat fed el az arany máz: például a ma már nehezebben vállalható nyelvi konzervativizmust és nyelvi purizmust az elfogadhatóbbnak, sőt kifejezetten „demokratikusnak” tűnő²² nyelvi fonicizmus és nyelvi graficizmus. Ezért a szövegek ideológiai elemzése során nem elégedhetünk meg a felszín kapargatásával, le kell ásnunk a mélyebb rétegekig, még akkor is, ha ez az „áskálódás” veszélyes is lehet (mert belemagyarázásra csábíthat).

Végül mindezekhez hozzátennék valamit, amire dolgozatom korábbi változatának egyik értő olvasója, Sebők Szilárd hívta föl a figyelmemet. A nyelvi graficizmus és a nyelvi ortografizmus rokon ideológiának látszik, mégis lényegileg ellentétben állnak egymással: az ortografizmus a graficista nyelvművelői érveket hitelteleníti. Valóban így van: mivel az ortografizmus az erősebben beágyazódott ideológia (a standardizmus édestestvére), *ennek* a háttérben kell szemlélnünk a nyelvi graficizmust. Ahogy az a standard nyelvi kultúrákban²³ természetes, a magyar nyelvi kultúrában is alapvető kritériuma az írott nyelvi produktumok helyességének az, hogy az érintett forma megfeleljen a hatályos magyar helyesírási szabályoknak (nyelvi ortografizmus). Nos, mivel ezek a szabályok köztudomásúan néhány területen igencsak bonyolultak, olyannyira, hogy ezeken a területen még a hivatásos nyelvészek írásaiban is feltűnően gyakoriak a helyesírási hibák,²⁴ a graficista alapú helytelenítések elég bizarrul hatnak: ha a leírás nehézségei valóban nyomós indokai volnának az érintett nyelvi formák

---

²² Azért látszik demokratikusnak a nyelvi fonicizmus és a nyelvi graficizmus ideológiája, mert a nehezen ejthető, ill. írható nyelvi formák kiszorításának előmozdításával úgymond az egyszerű beszélő érdekeit szolgálja.

²³ A standard nyelvi kultúra fogalmára l. Milroy 2001: 530; magyarul Szabó 2012: 18–21; l. még Silverstein 1996: 284–285 és *passim*.

²⁴ Elnézést kérek kollégáimtól közös titkunk és szűgyenünk meggondolatlan kikutyogásáért, s persze hozzá kell tennem, hogy a kivételek mély tiszteletet érdemelnek.

helytelenítésének, igencsak sok összetett szót, szerkezetet, tulajdonnevet²⁵, az egyszerű és az összetett mondat határsávjában imbolygó nyelvi megnyilatkozást stb. kellene nyelvünkéből kiakolbólítanunk.

Hivatkozások

- BAKOS Ferenc 2002. *Idegen szavak és kifejezések szótára*. Budapest: Akadémiai Kiadó. (Átdolgozott és felújított kiadás.) CD-ROM-mal.
- BILÁSZ Boglárka 2015. *Nyelv és ideológia. (Iskolai metanyelvi diskurzus szlovákiai magyar középiskolákban)*. Pozsony: Comenius Egyetem BTK. (Doktori disszertáció.)
- BODÓ Csanád 2014. Nyelvi ideológiák a magyar nyelvi változók kutatásában. *Magyar Nyelv* 110, 266–284.
- ÉKsz. 1972. Juhász József és mtsai szerk., *Magyar értelmező kéziszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ÉKsz.² 2003. Pusztai Ferenc főszerk., *Magyar értelmező kéziszótár*. (2., átdolgozott kiadás.) Budapest: Akadémiai Kiadó.
- ÉrtSz. I–VII. 1959–1962. Bárczi Géza–Országh László főszerk., *A magyar nyelv értelmező szótára I–VII*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- GAL, Susan 2006a. Contradictions of standard language in Europe: Implications for the study of practices and publics. *Social Anthropology* 14, 163–181.
- GAL, Susan 2006b. Linguistic Anthropology. Brown, Keith főszerk., *Encyclopedia of Language and Linguistics*. 7. kötet. Oxford: Elsevier Publishers. (2. kiadás.) 171–185.
- HORVÁTH László 2010. Sakknyelv, Kéziszótár, Nagyszótár. *Magyar Nyelvőr* 134/3, 321–331.
- HORVÁTH László 2015. A sakknyelv az Értelmező szótárban. *Magyar Nyelvőr* 139/1, 63–74.
- KROSKRITY, Paul V. 2000. Regimenting languages. Kroskrity, Paul V. szerk., *Regimes of Language*. Santa Fe: Santa Fe School of American Research Press. 1–34.
- LAIHONEN, Petteri 2004. A romániai bánági (bánati) tolerancia és többnyelvűség a nyelvi ideológiák tükrében. Kovács Nóra–Osvát Anna–Szarka L. szerk., *Tér és terep. Tanulmányok az etnicitás és az identitás kérdésköréből III*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 81–97.
- LAIHONEN, Petteri 2006. Egy finnországi nyelvész reflexiói a Bánágról. *Korunk* 17/1, 46–54.
- LAIHONEN, Petteri 2009a. *Language Ideologies in the Romanian Banat. Analysis of Interviews and Academic Writings among the Hungarians and Germans*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

---

²⁵ Ne csak földrajzi nevekre gondoljunk, hanem mondjuk a hagyományos családnevekre is. Vörös Ferenc a megmondhatója annak, hogy néhány gyakoribb családnevünknek milyen irdatlan mennyiségű írásváltozata van (l. Vörös 2014: 30, 56–383; 2015: 29, 117, 121).

- LAIHONEN, Petteri 2009b. A magyar nyelvi standardhoz kapcsolódó nyelvi ideológiák a romániai Bánságban. Lanstyák István–Menyhárt József–Szabó Mihály Gizella szerk., *Tanulmányok a kétnyelvűségről* IV. Dunaszerdahely: Gramma. 47–77.
- LAIHONEN, Petteri 2009c. Nyelvi ideológiák a romániai Bánságban. Borbély Anna–Vančóné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga szerk., *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák*. Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra: Tinta Könyvkiadó. 321–329.
- LANSTYÁK István 2009a. Nyelvi ideológiák és filozófiák. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 11/1, 27–44.
- LANSTYÁK István 2009b. A *platni* botránya (Egy új stílusminősítési rendszer felé) *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 11/2, 25–40.
- LANSTYÁK István 2010a. A nyelvi babonák életéről. Nyelvi ideológiák és filozófiák a Nyelvművelő kézisztótarban. Beke Zsolt–Lanstyák István–Misad Katalin szerk., *Hungarológia a szlovák kultúra kontextusában*, 95–116. Pozsony/Bratislava: Stimul. <http://stella.uniba.sk/texty/HUNZbornik.pdf>
- LANSTYÁK István 2010b. Nyelvhelyesség és nyelvi ideológia. Beke Zsolt–Lanstyák István–Misad Katalin szerk., *Hungarológia a szlovák kultúra kontextusában*. Pozsony/Bratislava: Stimul. 117–145. <http://stella.uniba.sk/texty/HUNZbornik.pdf>
- LANSTYÁK István 2010c. A moralizmus mint nyelvhelyességi ideológia. Csernicskó István–Fedinec Csilla–Tarnóczy Mariann–Vančóné Kremmer Ildikó szerk., *Utazás a magyar nyelv körül. Írások Kontra Miklós tiszteletére*, 58–67. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- LANSTYÁK István 2011a. A nyelvi ideológiák néhány általános kérdéséről. Misad Katalin–Csehy Zoltán szerk., *Nova Posoniensia*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület–Kalligram Kiadó. 13–57.
- LANSTYÁK István 2011b. Az elitizmus mint nyelvhelyességi ideológia. Kozmács István–Vančóné Kremmer Ildikó szerk., *A csitári hegvek alatt. Írások Sándor Anna tiszteletére*, 137–146. Nyitra: Arany A. László Társulás–Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara.
- LANSTYÁK István 2011c. Nyelvi problémák és nyelvi ideológiák. Hires-László Kornélia–Karmacsai Zoltán–Márku Anita szerk., *Nyelvi mítoszok, ideológiák, nyelvpolitika és nyelvi emberi jogok Közép-Európában elméletben és gyakorlatban*. Budapest–Beregszász: Tinta Könyvkiadó–Hodinka Antal Intézet. 48–58.
- LANSTYÁK István 2012a. A nyelvi dekorizmus és a hozzá kapcsolódó nyelvhelyességi ideológiák. Misad Katalin–Csehy Zoltán szerk., *Nova Posoniensia* II. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület–Kalligram Kiadó. 13–29.
- LANSTYÁK István 2012b. Jazykové problémy a jazykové ideológie týkajúce sa vjazyčností a jazykových kontaktov. Petra Stankovska–Maria Wtorkowska–Jozef Pally szerk., *Individuálna in kolektívna dvojezičnosť*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta. 11–24.
- LANSTYÁK István 2013. Jazykové ideológie v maďarskej komunite. Slavomír Ondrejovič szerk., *Jazyk a diskurz v kultúrnom a politickom kontexte spisovnej slovenčiny*. Bratislava: Veda. 31–44.

- LANSTYÁK István 2014. *Nyelvalakítás és nyelvi ideológiák*. Szerk. Csanda Gábor. Pozsony: Comenius Egyetem. ISBN 978-80-223-3705-2. Oldalszám: 264.
http://web.unideb.hu/~tkis/lanstyak_istvan-nyelvalak_es_nyelvi_ideol_2014.pdf
- LANSTYÁK István 2015a. Újra a nyelvi ideológiákról. Misad Katalin–Csehy Zoltán szerk., *Nova Posoniensia V*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület. 9–33.
- LANSTYÁK István 2015b. Nyelvi ideológiák (általános tudnivalók és fogalomtár).
http://web.unideb.hu/~tkis/li_nyelvideologiai_fogalomtar.pdf (Utolsó letöltés: 2016. január 25.)
- MAITZ Péter 2006. A nyelvi nacionalizmus a dualizmus kori Magyarországon. Egy nyelvi ideológia elemei. *Magyar Nyelv* 102/3, 307–322.
- MILROY, James 2001. Language ideologies and the consequences of standardization. *Journal of Sociolinguistics* 5/4, 530–555.
- NYKK. I–II. 1980–1985. Kovalovszky Miklós–Grétsy László főszerk., *Nyelvművelő kézikönyv*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- NYMKSZ.² 2005. Grétsy László–Kemény Gábor szerk., *Nyelvművelő kézikötet*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. (Második, javított és bővített kiadás.)
- SEBŐK Szilárd 2012a. A nyelvi ideológiák működési mechanizmusairól, avagy nyelvi ideológiák szem előtt tartása és „szembe állítása”. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 14/3, 87–108.
- SEBŐK Szilárd 2012b. A metaforák és a nyelvi ideológiák kapcsolata egyes matanyelvi diskurzusokban. Misad Katalin–Csehy Zoltán szerk., *Nova Posoniensia II*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület–Kalligram Kiadó. 30–49.
- SILVERSTEIN, Michael 1992. The Uses and Utility of Ideology: Some Reflections. *Pragmatics* 2/3, 311–323.
- SILVERSTEIN, Michael 1996. Monoglot “Standard” in America: Standardization and Metaphors of Linguistic Hegemony. Brenneis, Donald–Macaulay, Ronald K. S. eds., *The Matrix of Language: Contemporary Linguistic Anthropology*. Boulder–Colorado: Westview Press. 284–306.
- SZABÓ Tamás Péter 2012. „Kirakunk táblákat, hogy csúnyán beszélni tilos”. *A javítás mint gyakorlat és mint téma diákok és tanáraik matanyelvében*. Dunaszerdahely: Gramma. <http://mek.oszk.hu/10900/10947/10947.pdf> (Utolsó letöltés: 2016. február 2.)
- SZALAI Andrea 2010. Nyelvi ideológiák és a társadalmi határok kijelölése egy erdélyi gábor roma közösségben. Feischmidt Margit szerk., *Etnicitás. Különbségteremtő társadalom*. Budapest: Gondolat–MTA Kisebbségkutató Intézet. 418–429.
- TOLCSVAI Nagy Gábor 2007. *Idegen szavak szótára*. Budapest: Osiris Kiadó.
- TÓTFALUSI István 2004. *Idegenszó-tár. Idegen szavak értelmező és etimológiai szótára*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- VÖRÖS Ferenc 2014. *Kis magyar családnévátlasz*. Pozsony: Kalligram Kiadó.
- VÖRÖS Ferenc 2015. Fejezetek a 18. század eleji Magyar Királyság névföldrajzából. Szombathely: Savaria University Press.
- WOOLARD, Kathryn A.–Schieffelin, Bambi B. 1994. Language Ideology. *Annual Review of Anthropology* 23, 55–82.

Zhrnutie

Vo svojom príspevku charakterizujem jazykový graficizmus ako jednu z jazykových ideológií týkajúcich sa jazykovej správnosti. Jazykový graficizmus definujem na mikroúrovni ako presvedčenie, že jazyková forma, ktorá sa ľahšie zachytáva písmom, je aj z jazykového hľadiska *ab ovo* správnejšia ako tá, ktorá sa ťažšie zaznamenáva. Otázky jazykového graficizmu pertraktujem na základe príkladov pochádzajúcich z dvoch základných príručiek o maďarskej jazykovej kultúre. Jednou z nich je dvojzväzkový *Nyelvművelő kézikönyv* (Príručka jazykovej kultúry), druhou je *Nyelvművelő kézisótár* (Príručný slovník jazykovej kultúry). Tieto diela dobre reprezentujú maďarskú jazykovú kultúru: príručka je zhrnutím najdôležitejších výsledkov jazykovej kultúry v období komunistickej diktatúry, príručný slovník zasa popularizuje tieto výsledky v širokom okruhu obyvateľstva.

Jazykové ideológie som v uvedených príručkách odkrýval zvyčajnou metódou: obsahovou analýzou textov. Prezrel som najmä heslá teoretického charakteru, ako aj heslá, v ktorých sú hodnotené konkrétne jazykové formy z hľadiska ich jazykovej správnosti. Došiel som k záveru, že v maďarskej literatúre o jazykovej kultúre sa zastiera rozdiel medzi samotným jazykom a medzi systémom, ktorý slúži na grafické zaznamenanie jazykových foriem. Charakteristickým prejavom miešania jazyka ako takého a (orto)grafického systému slúžiaceho na jeho zaznamenanie je presvedčenie, že lexémy, ktoré sú z hľadiska pravopisnej formy bezproblémové, sú správnejšie ako tie, ktoré spôsobujú pri písaní problémy. Dôležitým zistením je aj to, že ideológia jazykového graficizmu neraz hrá iba úlohu akéhosi „figového listu“, ktorým sa zastierajú omnoho markantnejšie jazykové ideológie, a to najmä jazykový konzervativizmus a jazykový purizmus.

Katalin Misad
Zoltán Csehy
(Ed.)

IDEOLÓGIE, IDENTITY A SEBAPREZENTÁCIA
V MULTIKULTURÁLNO M PRIESTORE

IDEOLÓGIÁK, IDENTITÁSOK ÉS ÖNREPREZENTÁCIÓ
MULTIKULTURÁLIS TÉRBEN

2016
Univerzita Komenského v Bratislave

Publikácia bola podporovaná projektom č. VEGA 1/0051/14: *Ideológia, identity a sebareprezentácia v kontexte lingvistiky a literárnej vedy v multikulturálnom priestore.*

Editori

Katalin Misad

Zoltán Csehy

Recenzenti

József Jankovics (Budapest)

Lajos Cs. Nagy (Bratislava)

Zoltán Németh (Nitra)

Ilustrácia na obálke El Kazovszkij

Szerkesztette

Misad Katalin

Csehy Zoltán

Lektorálta

Cs. Nagy Lajos (Bratislava)

Jankovics József (Budapest)

Németh Zoltán (Nitra)

A címlap El Kazovszkij grafikájának felhasználásával készült.

© Univerzita Komenského v Bratislave, 2016

Reprodukcia na obálke: El Kazovszkij

Cover artwork © El Kazovszkij Foundation, 2016

ISBN 978-80-223-4114-4

Tartalomjegyzék

Előszó	5
LANSTYÁK ISTVÁN	
Nyelvi graficizmus	7
MISAD KATALIN	
Anyanyelvtankönyveink minőségi megítélése a szlovákiai tankönyv- -értékelési szempontok alapján. A magyar tannyelvű alapiskolák felső tagozatának <i>Magyar nyelv</i> tankönyvei	30
ZUZANA DRÁBEKOVÁ	
„Sámovia nejedia príborom“ alebo stereotyp a meniaci sa identita domorodej menšiny Severu	47
POLGÁR ANIKÓ	
Az allegorizált kisebbségi tér. Tér és identitás összefüggései N. Tóth Anikó meséiben	61
CSEHY ZOLTÁN	
A propedeutikus és a hommage típusú montázs „műfaja” Cselényi Lászlónál	75
SZÁZ PÁL	
A „kállói szent pap” dala A Szól a kakas már dalszövege, és a dal megvételéről szóló történetmotívum hagyományozódása az allegorizáció, a bricolage és a hibridizáció tükrében	89
DUSÍK ANIKÓ	
A „literáriai ismeretekkel bíró ember” és a Don Quijote.....	113
SZABÓ KLAUDIA	
Maďarské preklady Troch gaštanových koní v zrkadle prítomnosti sakrálneho kódu.....	126
CZUCZ ENIKŐ	
Test, identitás, szerep (Az énkonstruálás játéktere Gerevich András első két verskötetében)	136
SZILÁRD SEBŐK	
Rwiev.....	151